

BIULETYN

KOŁA MIŁOŚNIKÓW DZIEJÓW GRUDZIĄDZA

KLUB „CENTRUM” SPÓŁDZIELNI MIESZKANIOWEJ

R. IX: 2011

Nr 9 (278)

Data odczytu: 9.3.2011

Data wydania: 9.3.2011

839. spotkanie

Edward Wiśniewski

Działalność „Bazaru” i powstanie parafii p.w. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny.

Pierwsi założyciele Spółdzielni Budowlanej „Bazar” mieli na celu pobudowanie domu polskiego potrzebnego ludności pochodzenia polskiego, w którym różne towarzystwa i organizację miałyby możliwość rozwijania i pogłębiania kultury, poznawania historii, mowy, tradycji itp. na podłożu polskim.

Inicjatorzy jednak musieli się liczyć z przeszkodami, jakie stwarzała władza pruska, aby nie dopuścić do budowy domu polskiego. Toteż przed rokiem 1898 – Spółdzielnia Budowlana działała w konspiracji i w pierwszych latach po założeniu nie rejestrowano jej w sądzie.

Na pierwszym zebraniu przewodniczącym był Anastazy Lipowski a sekretarzem jeden ze współzałożycieli - Wiktor Marchlewski. Zebrania Walne jak i Rady Nadzorczej odbywały się w mieszkaniu A. Lipowskiego przy ul. Toruńskiej 3, współwłaściciela hotelu pod nazwą „Hotel de Thorn”. W tymże domu była również siedziba Banku Ludowego, jedynej w tym czasie placówki gospodarki polskiej.

W dniu 5 VII 1891 r. Grudziądz gościł ks. Piotra Wawrzyniaka z Poznania (1849-1910), który wygłosił referat o potrzebie utworzenia w Grudziądzu Banku Ludowego.

W Wielkopolsce owe placówki znalazły już podatny grunt do rozwoju. W zaborze pruskim system banków polskich umocnił ks. P. Wawrzyniak.

Majątek Spółdzielni w 1898 r. wynosił 1425,30 marek niemieckich, z czego 395 marek stanowiły udziały członków, reszta była darowizną. Gotówkę usiłowano zbierać w różny sposób, przez kupno i sprzedaż obiektów, skup makulatury (szmaty, żelastwo, kości itp.), a nawet z gier hazardowych.

Zarząd Spółdzielni stanowili członkowie Jan Zawacki jako kierownik, Jan Marchlewski – skarbnik, Leon Sterz – kontroler. Przewodniczącym Rady Nadzorczej był A. Lipowski.

Zarząd swojej działalności nie mógł pokazywać na zewnątrz, gdyż byłaby tępiona przez przeciwników z organizacji. „Ostmarkenverein” tj. tzw. hakatystów niemieckich, zwalczających wszelkie przejawy polskości na ziemiach zaboru pruskiego.

Oficjalną datą założenia Spółdzielni Budowlanej „BAZAR” w Grudziądzu jest dzień 22 II 1899 r. (wg protokolarza). W tymże roku zakupiono budynek przy ul. Toruńskiej nr 25-27, z zamiarem przebudowy na potrzeby polskich organizacji i stowarzyszeń. Władze pruskie odmówiły jednak udzielenia zgody na rozbudowę. Nadarzyła się okazja kupna parceli przy obecnej ul. Moniuszki (dawna Friedrichstrasse) od budowniczego Mirowa. Początkowo był on nieprzychylnie nastawiony do propozycji sprzedaży, ale po wielu pertraktacjach załatwiono sprawę pozytywnie dla Polaków.

Cały dotychczasowy kapitał Spółdzielni był jednak ulokowany w posesję przy ul. Toruńskiej 25/27. Cena kupna nowego gruntu wynosiła 60 000 marek, a budowa domu drugie tyle. Poszczególni członkowie podpisali imienne weksle o łącznej wartości 60 000 marek. Budowę domu „Bazar” zakończono dnia 27 VII 1911 r., w którym to dniu odbyło się poświęcenie i Walne Zebranie, któremu przewodniczył adwokat dr Łaszewski, późniejszy Wojewoda Pomorski.

W „Bazarze” znalazły swoją siedzibę Towarzystwo Przemysłowców z Janem Gołębiewskim, Towarzystwo Śpiewacze z kierownikiem Janem Boną – organistą z fary, Towarzystwo Ludowe założone przez Wiktora Kulerskiego, Towarzystwo Sportowe „Sokół”, Towarzystwo Czytelni dla Kobiet z Heleną Kruszonową oraz założone dnia 15 IV 1910 i prężnie działające Towarzystwo Śpiewu „Lutnia”.

Prawie codziennie odbywały się posiedzenia, zabawy, bale, popisy sportowe, wykłady, odczyty, przyjęcia. Grudziądz w tym czasie promieniował na zewnątrz duchem i pracą polską.

Nastąpił okres I wojny światowej i w „Bazarze” zamilkła działalność, gdyż dr Sujkowski, jako kierownik zarządu był zmuszony oddać dom w dzierżawę armii pruskiej. Posesja przy ul. Toruńskiej 25/27 została sprzedana dopiero w 1919 r. Teofilowi Joachimczykowi, który założył tam drogerię.

Po 1920 r., kiedy Grudziądz wszedł w granice państwa Polskiego, na nowo odżyło życie kulturalne obiekcie. Bank Ludowy znalazł swoją siedzibę w pomieszczeniu przy ul. Wybickiego 7.

Dużą pracę w ożywienie działalności w „Bazarze” wnieśli pracownicy „Gazety Grudziądzkiej”, restaurację „Bazar” prowadził Bronisław Buczkowski, aż do likwidacji.

Do 1935 r. działał zarząd w osobach: dr Józef Sujkowski, Józef Wojciechowski, Władysław Grobelny, a prezesem Rady Nadzorczej był Wacław Gończa.

Dnia 5 VI 1935 r. dokonano aktu kupna i sprzedaży budynku przez spisanie umowy u notariusza Kopki. Umowę ze strony sprzedających podpisali członkowie zarządu, a ze strony kościoła rzymsko-katolickiego parafii Wniebowzięcia NMP ks. dr Pastwa, proboszcz kościoła p.w. św. Mikołaja- fary. Cenę sprzedaży ustalono na 17 515 zł. Odbyły się jeszcze dwa Walne Zebrania poświęcone likwidacji Spółdzielni i działalność uważano za zakończoną. Każdy z członków otrzymał zwrot swojego udziału, albo przeznaczył go na nowo budujący się kościół.

Do zrzekających się swoich dywidend należeli m. in.:

- Wacław Korzeniewski -10 udziałów
- Alojzy Ruchniewicz - 5 udziałów
- Wiktor Kulerski - 5 udziałów

i 40 innych z mniejszym udziałem. Razem udziałów było 69.

Budynek „Bazaru” składał się z:

- dużej sali, która mogła pomieścić około 1000 osób z przylegającym balkonem i sceną,
- dwóch szatni i ubikacji na parterze
- dwóch mniejszych sal dla zebrań na I piętrze
- mieszkania dzierżawcy

Okna na dużej sali były podłużne i dawały dostateczną ilość światła.

Powstanie kościoła p. w. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny

Dnia 15 VIII 1934 odbyło się poświęcenie sali dawniejszego „Bazaru” na tymczasowy kościół p. w. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny. Poświęcenia dokonał wikariusz generalny Diecezji Chełmińskiej ks. prałat Paweł Kurowski a mszę św. odprawił ks. dr Antoni Pastwa. Nowo powstała parafia liczyła 5000 wiernych i obejmowała wschodnią część miasta.

W dalszej perspektywie planowano budowę nowego kościoła na skrzyżowaniu ulic marsz. Piłsudskiego i Tuszewskiej Grobli (obecnie Rapackiego), gdzie w 1938 r. wykupiono teren i postawiono krzyż misyjny. Krzyż ten usunęło Selbstschutz we wrześniu 1939 r. Proboszcza parafii, ks. Ludwika Gasińskiego aresztowano i zamordowano na Księżych Górach. W czasie okupacji funkcję proboszcza pełnił ks. Szymon Dreszler z Linowa a wikariuszami byli ks. Bieliński i ks. Czaplewski, którzy za działalność w konspiracji, w organizacji „Biały Orzeł” zostali osadzeni w obozie koncentracyjnym w Dachau.

W ostatnich dniach działań wojennych, w czasie oblężenia Grudziądza w marcu 1945 r przez Armię Radziecką z trudem uratowano kościół od pożaru.

Rozbudowę kościoła zajął się najpierw ks. Szczurkowski a następnie ks. kanonik Feliks Sujkowski.

Uroczystego poświęcenia trzech dzwonów i kamienia węgielnego dokonał w dniu 21 V 1979 r. ks. bp. Bernard Czaplński. Projektantem rozbudowy jest parafianin, inż. Ryszard Ścigacz.

W pierwszej kolejności rozebrano przednią część starego kościoła, zbudowano zakrytą , prezbiterium oraz część nawy głównej. Strop drewniany został umieszczony na konstrukcji ze stalowych kratownic.

W dniu 23 VIII 1981 r. ks. bp. Marian Przykucki poświęcił nową część kościoła.

W drugim etapie budowy kościoła rozebrano resztę dawniejszej sali „Bazaru”, odbudowano nawę główną a budynek od strony ul. Moniuszki zaadaptowano dla potrzeb kościoła, jako dom parafialny. Prace zakończono w 1985 r.

Wymiary kościoła wynoszą: prezbiterium – powierzchnia – 75 m², długość – 12 m; nawa główna – powierzchnia 499,2 m², wysokość –11 m. Dwa przedsionki – po 15 m², kubatura całkowita wynosi 4246,8 m³.

Następnym proboszczem parafii został ks. Zenon Grządka, który staraniem parafian dokonał generalnego remontu plebanii i pobudował dzwonicę o wysokości 24 m.

W kościele zostały zawieszane nowe wsporniki stacje Drogi Krzyżowej i żyrandole, których projektantem i wykonawcą modeli był mgr Ryszard Kaczor a odlewy wykonał parafianin Armin Kalicki w swym zakładzie w Wałdowie.

W dniu 10 XII 1989 r, odbyła się podniosła uroczystość – konsekracja kościoła. Dokonał jej ks. bp Marian Przykucki.

W domu parafialnym znalazły swoją siedzibę Związek Przyjaciół Pomorza i Katolicki Związek Kolejarzy.

(L.B.S.)

Redakcja: Tadeusz Rauchfleisz, KMDG. Logo KMDG wykonał Grzegorz Rygielski.